

VU Research Portal

Fout na de Oorlog? De zuil die voorbijging [Bespreking van: I. Tames (2013) Doorn in het vlees. Foute Nederlanders in de jaren vijftig en zestig]

van der Laarse, R.

published in

Tijdschrift voor Geschiedenis

2015

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van der Laarse, R. (2015). Fout na de Oorlog? De zuil die voorbijging [Bespreking van: I. Tames (2013) Doorn in het vlees. Foute Nederlanders in de jaren vijftig en zestig]. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 128(4), 694-696.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

tige', socialistische en andere bewegingen gedeelde narratieven een directe impact hadden op de wil om ten oorlog te trekken in 1914, blijft daarom wat in het ongewisse. Het belang van *boyhood* en de emotionele opvoeding van het jongensachtige karakter voor de ontwikke-

ling van de Engelse natie, haar kolonies, en de rol van vaders en gezinnen daarbinnen wordt in *Juvenile nation* krachtig aangetoond.

Josephine Hoegaerts, KU Leuven

Ismee Tames, *Doorn in het vlees. Foute Nederlanders in de jaren vijftig en zestig* (Balans; Amsterdam, 2013) 416 p., ill., € 24,95 ISBN 9789460036996

Fout na de Oorlog? De zuil die voorbijging

Het had maar weinig gescheeld of verzuild Nederland was na de Oorlog nog een zuil rijker geweest. Door oud-NSB'ers en voormalig oostfrontstrijders als Paul van Tienen werd al vroeg na de bevrijding getracht het verguisde nationaalsocialisme weer op de kaart te zetten. Dit gebeurde enerzijds door te ijveren voor erkenning van de rol van het nazisme in de Europese strijd tegen het bolsjewisme, en anderzijds door erkenning van het nationaalsocialisme als 'erkende geestesstroming' binnen de Nederlandse 'volksgemeenschap'. Met behulp van rechts-radicalen partijtjes als de Nationaal Europese Sociale Beweging (NSEB) en later de Boerenpartij, trachtte 'algemeen leider' Van Tienen samen met andere kopstukken, zoals de voormalig NSB-advocaat, procureur en vrederechter mr. Jan Wolthuis, via de route van de verzuiling de idealen van de NSB en Waffen-SS nieuw leven in te blazen. Naast de politieke tak ontstonden ook maatschappelijke organisaties als de Stichting Oud-Politieke Delinquenten (SOPD) die zich enerzijds richtte op de verzorging van 'verzetsslachtoffers' (voormalige oostfrontstrijders welteverstaan) en zich anderzijds keerde tegen het naoorlogse onrecht van de interneringskampen en bijzondere rechtspleging dat oud-collaborateurs was aangedaan. Ook organiseerden men publieke herdenkingen als die voor het

Plan-Mussert in 1952 bij 'Musserts' Amsterdam-Rijnkanaal en de 'Heldenherdenking' op de Wehrmacht- en SS-begraafplaats in het Limburgse Ysselsteyn datzelfde jaar op 9 november, de dag van de mislukte Hitlerputsch van 1923 (niet te verwarren met de Duitse *Volkstrauertag*). Wolthuis klaagde zelfs met enig succes minister-president Drees aan die deze herdenking na Kamervragen van communisten verbood wegens het nationaalsocialistische karakter ervan. Onder invloed van het door de KVP geïntroduceerde 'barmhartigheidsbeginsel' werd door de rooms-rode coalitie echter met de Wet op teruggave van het Nederlanderschap al kort na de oorlog aangestuurd op een re-integratie van oud-SS'ers die in de vijandelijke krijgsmacht waren getreden; een voorkeursbehandeling die niet gold voor communistische Spanjestrijders, onder wie vele verzetsstrijders, die nog decennia staatloos bleven.

Deze opmerkelijke inmenging van de Koude Oorlog in het Nederlandse debat over de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog is een van de vele eigenaardigheden die belicht worden in Ismee Tames' buitengewoon interessante studie over foute Nederlanders in naoorlogs Nederland als product van het NWO-project *Erfenissen van collaboratie*. 'Fout' was dan ook in naoorlogse ogen heel wat minder

fout dan vandaag de dag wel wordt verondersteld. Het 'grijze' beeld van langdurige en systematische discriminatie van oud-collaborateurs in naoorlogs Nederland weet Tames overtuigend te vergruizen. Niet alleen had de bevrijding in ons land, anders dan in Frankrijk of België, niet geleid tot een bijltjesdag, ook profiteerden de meeste oud-NSB'ers van de angst voor een communistische 'vijfde colonne', die zelfs de socialisten in de greep had. Dat hun strijd aan het oostfront had gedraaid om de zuivering van Europa van communisten én joden, werd buiten de kolommen van het dagblad *De Waarheid* nauwelijks aan de kaak gesteld. Het christelijk-nationale weekblad *De Spiegel* omschreef Van Tienen nog begin jaren zestig als een idealist, toen hij zich ophield met revisionistische historici die vraagtekens plaatsten bij de Holocaust en 'de leugen van de zes miljoen', waarbij men de gaskamers als Russische propaganda afdeed. Hij schatte het aantal joodse slachtoffers nauwelijks hoger dan de vermeende 250.000 van het bombardement op Dresden, en de 102.000 Nederlandse joodse slachtoffers waren al helemaal een fabeltje. Naast het aanleggen van lijsten van gevallen oostfrontstrijders in dodenboeken, die jaarlijks in Den Haag werden herdacht, legde hij lijsten aan van joodse Nederlandse slachtoffers, geordend naar beroepsgroep om de 'geschiedvervalsing' aan te tonen. De door oud-SS-officier Jan Hartman opgerichte Stichting Hulp aan invalide oud-Oostfrontstrijders (HINAG) vond daarnaast een hoofdtaak in het beheer van kaartenbakken met de vermiste kameraden en de *Suchdiensttreffen* met HIAG, de Duitse zusterorganisatie voor ex-Waffen-SS'ers, waarmee ook grote bijeenkomsten werden gehouden.

Mannen als Van Tienen, die wel de anti-held van Tames' uitstekende studie mag worden genoemd, keken niet alleen om, maar ook vooruit. Immers, het fascistisch project was

met Hitlers nederlaag net zo min beëindigd als het project van de Verlichting met die van Napoleon. Van Tienen beschouwde het antisemitisme inmiddels als een vergissing; zijn ontkenning van de Holocaust hing nauw samen met zijn poging het fascisme te redden. Zijn neofascisme stond voor een 'conservatieve revolutie' die door de uitdrijving van communisme en decadentie moest leiden tot een gezondmaking van Europa door een 'conservering' van de 'eigenaard' van zijn nationale rassen of volkeren. Hoewel dit denken vandaag de dag weer uitstekend zou passen bij de nationalistische tendensen in Centraal-Oost-Europa, bleek zijn Nederlandse aanhang in de jaren zestig 'steriel' geworden. De tragiek voor deze fascistische ideologen na de ondergang van het nationaalsocialisme was dat de meeste oud-collaborateurs (voor zover niet met een Duitse uitkering in de Bondsrepubliek Duitsland neergestreken) niets meer te winnen hadden bij een fascistische herleving. Opmerkelijk genoeg blijkt hieruit het succes van het Nederlandse re-integratiebeleid, dat van 'foute' Nederlanders slachtoffers van een foute ideologie had gemaakt.

Een langer leven leidde echter, zoals Tames laat zien, de zwarte propaganda. De Europees afgestemde campagne tegen mishandelingen in de interneringskampen (erger nog dan in de concentratiekampen) als antwoord op de beschuldiging van oorlogsmisdaden, werd met de grijze wending in de Nederlandse oorlogsherinneringscultuur alsnog serieus genomen. Zo is in de televisiedocumentaire *De Oorlog* (2009) uitvoerig geciteerd uit Hendrik Willem van der Vaart Smits fascistische brochure *Kamptoestanden 1944/45-48* (1949), die ook Paul Verhoevens publieksfilm *Zwartboek* (2006) tot inspiratie diende. Overtuigend weet Tames dergelijke constructies te duiden, feit en fictie te ontvlechten en talrijke, goed gekozen levensgeschiedenissen (waaronder

die van verstokte fascistten als Van Tienen zowel als van vele kleinere sjacheraars en 'bekeerlingen', als ook van hun communistische 'ontmaskeraars' zoals de journalist Wim Klinkenberg) te verbinden met de al even intrigerende politieke en juridische besluitvorming in de Tweede Kamer. *Doorn in het vlees* is

daarmee een belangrijke aanwinst voor het onderzoek naar de dynamiek van herinnering in naoorlogs Nederland.

Rob van der Laarse, Universiteit van Amsterdam/Vrije Universiteit Amsterdam

Joris Vandendriessche, Evert Peeters en Kaat Wils ed., *Scientists' expertise as performance. Between state and society, 1860-1960* (Pickering & Chatto; Londen, 2015) 239 p., ill., € 81,- ISBN 9781848935273

Het optreden van experts

Deze congresbundel bouwt voort op recent historisch werk over expertise in de moderne samenleving, dat heeft aangetoond dat wetenschappelijke expertise niet zomaar door de staat en de samenleving geaccepteerd werd. De artikelen in deze bundel gaan nader in op de interacties tussen wetenschappers, staat en samenleving. De samenstellers beargumenteren dat zulke interacties resulteerden in een verschuiving van de grenzen tussen deze entiteiten. Hierbij ligt de nadruk op de 'performances' van experts, die een rol uitvoeren voor een publiek dat overtuigd moet worden. Deze combinatie van enerzijds een macroperspectief op de wisselwerking tussen wetenschappers, overheid en publiek en anderzijds een microperspectief op de concrete manier waarop deskundigen hun rol als expert spelen, is vruchtbaar. De periode 1860-1960 wordt onder de loep genomen als een tijd waarin het aanbod aan expertise wordt vergroot door professionalisering, en ook de vraag hiernaar toeneemt door uitbreiding van de overheid. Waar de vroegmoderne expert verschillende publieken had, verbindt de moderne expert zich meer aan formele politieke en wetenschappelijke instituties.

In meerdere artikelen staat de verwevenheid van expertise en politieke ideologieën

centraal. Per Lundin en Niklas Stenlås stellen dat de rol van experts als architecten, stadsplanners en ingenieurs, die zij 'hervormingstechnocraten' noemen, niet minder belangrijk was bij de opbouw van de Zweedse welvaartsstaat dan die van naoorlogse sociaaldemocratische politici. Deze experts richtten overheidscommissies op, die zij vervolgens zelf voorzaten. Die commissies ontwierpen dan weer instituties, waar deze experts leiding aan gingen geven. Zij presenteerden zichzelf als neutraal, maar wetenschap werd voor hen een middel om politiek te bedrijven en het overheidsbeleid met betrekking tot huisvesting, stadsplanning en onderwijs grondig te vernieuwen.

Een ander mooi voorbeeld van de verwevenheid van expertise en ideologie wordt gegeven door David Freis, die beschrijft hoe na de Eerste Wereldoorlog psychiaters in Duitsland en Oostenrijk hun kennis begonnen toe te passen op sociale en politieke gebeurtenissen, die zij duiden als symptomen van psychopathologische processen. De behoudende, antidemocratische psychiaters kwalificeerden revolutionairen als 'psychopaten' en als vijanden van de maatschappij, en gebruikten zo hun vakkennis om de revolutie in diskrediet te brengen.